

ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ҚОРАМОЛЧИЛИКДАГИ ИҚТИСОДИЙ ҚИЙИНЧИЛИКЛАР ВА УЛАРНИ БАРТАРАФ ЭТИШ ЙЎЛЛАРИ

*Нурманов Дин-Ахмед, Ходжаленесов Полат,
Алланиязов Парахат, Холмуратов Икром,
Сарсенбаев Конисбай, Юсунов Руслан, Жамалов Нурлан.
Самарқанд давлат ветеринария медицинаси, чорвачилик ва
биотехнологиялар университети Нукус филиали.*

Аннотация (Abstract). Ушбу мақолада Қорақалпоғистон Республикасида қорамолчилик соҳасини ривожлантиришдаги асосий иқтисодий қийинчиликлар ҳамда уларни бартараф этишнинг илмий-амалий механизмлари таҳлил қилинган. Худуднинг экологик мураккаб шароити, яйловлар деградацияси, озуқа базасининг етарли эмаслиги ва ресурслардан самарасиз фойдаланиш қорамолчиликнинг иқтисодий самарадорлигига салбий таъсир кўрсатаётгани асослаб берилган. Тадқиқот натижаларига кўра, озуқа харажатларининг юқорилиги (160–180 USD/тонна), маҳсулдорликнинг пастлиги (3–4 т/га) ва рентабелликнинг 15–20% даражада эканлиги асосий муаммолар сифатида аниқланган. Шу билан бирга, галофит ўсимликларга асосланган озуқа тизимини жорий қилиш, ротацион яйлов бошқаруви, рақамли технологиялар ва интеграциялашган фермерлик моделлари орқали маҳсулдорликни 2–3 баробарга ошириш ва рентабелликни 50–65% гача кўтариш мумкинлиги исботланган. Мақолада қорамолчиликни барқарор ривожлантириш учун иқтисодий, ташкилий ва технологик чора-тадбирлар комплекси таклиф этилган.

Калит сўзлар: қорамолчилик, иқтисодий қийинчиликлар, яйлов, озуқа базаси, галофит, самарадорлик, Қорақалпоғистон

1. Кириш (Introduction). Қорақалпоғистон Республикаси Оролбўйи худудида жойлашган бўлиб, ушбу минтақа глобал экологик инқироз таъсирида шаклланган мураккаб табиий-иқтисодий тизим ҳисобланади. Айниқса, Орол денгизининг қуриши натижасида юзага келган чўлланиш, тупроқ шўрланиши ва сув ресурсларининг камайиши қишлоқ хўжалиги тармоқлари, жумладан қорамолчилик соҳасининг ривожланишига жиддий таъсир кўрсатмоқда. Худудда йиллик ёғингарчилик миқдори 90–120 мм атрофида бўлиб, сув таъминотининг чекланганлиги озуқа етиштириш имкониятларини кескин камайтирмоқда.

Қорамолчилик республикада аҳолини озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлашда, айниқса гўшт ва сут маҳсулотлари ишлаб чиқаришда муҳим

аҳамиятга эга. 2024 йил ҳолатига кўра, Қорақалпоғистон Республикасида қорамоллар сони 1 миллион 200 минг бошдан ортиқни ташкил этмоқда, бу эса тармоқнинг юқори иқтисодий ва ижтимоий аҳамиятини кўрсатади. Ушбу тармоқ қишлоқ аҳолиси даромадининг асосий манбаи бўлиб, қишлоқ хўжалиги ялпи маҳсулотининг тахминан 45–52 фоизини ташкил этади.

Бироқ сўнгги йилларда иқлим ўзгариши ва ресурслар чекланганлиги қорамолчилик самарадорлигига салбий таъсир кўрсатмоқда. Хусусан, республикадаги 6 млн гектардан ортиқ яйлов ерларининг 55–60 фоизи деградацияга учраган бўлиб, бу ҳолат табиий озуқа базасининг кескин қисқаришига олиб келмоқда. Шу билан бирга, озуқа танқислиги даражаси 35–40% атрофида баҳоланмоқда, бу эса қорамолларни тўлиқ ва сифатли озиклантириш имкониятларини чекламоқда.

Амалда мавжуд қорамолчилик тизими асосан экстенсив усулга асосланган бўлиб, ресурслардан самарасиз фойдаланиш билан тавсифланади. Масалан, 1 гектар яйловдан олинаётган маҳсулот ҳажми ўртача 3–4 тонна даражасида сақланиб қолмоқда, ҳолбуки илмий асосланган интенсив ёндашувларда бу кўрсаткич 10–15 тонна/га гача етиши мумкин. Бу эса мавжуд ресурслардан самарали фойдаланиш имкониятлари тўлиқ ишга солинмаётганини кўрсатади.

Шу билан бирга, озуқа харажатларининг умумий ишлаб чиқариш харажатларидаги улуши 60–70% ни ташкил этиши, ветеринария хизматларининг етарли даражада ривожланмаганлиги ва замонавий технологияларнинг кам жорий этилганлиги фермер хўжаликлари рентабеллигини пасайтирмоқда. Натижада, қорамолчиликда маҳсулдорлик паст даражада сақланиб қолмоқда ва иқтисодий самарадорлик етарли даражада таъминланмаяпти.

Шу билан бирга, сўнгги йилларда давлат томонидан чорвачиликни ривожлантириш ва озуқа базасини мустаҳкамлашга қаратилган чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Жумладан, 2026 йилда озуқа экинлари учун 82–83 минг гектар ер ажратиш ва 700 тоннадан ортиқ уруғ ресурслари билан таъминлаш режалаштирилган бўлиб, бу чоралар озуқа таъминотини яхшилашга хизмат қилади.

Шу нуқтаи назардан, Қорақалпоғистон Республикасида қорамолчиликни ривожлантиришдаги иқтисодий қийинчиликларни чуқур таҳлил қилиш ва уларни бартараф этиш бўйича илмий асосланган механизмларни ишлаб чиқиш долзарб вазифалардан бири ҳисобланади. Айниқса, озуқа базасини диверсификация қилиш, галофит ўсимликлардан фойдаланиш, ротацион яйлов тизимини жорий этиш ва рақамли мониторинг технологияларини қўллаш орқали маҳсулдорликни 2–3 баробарга ошириш имкониятлари мавжуд.

Ушбу тадқиқотнинг асосий мақсади — Қорақалпоғистон Республикасида қорамолчилик соҳасидаги иқтисодий муаммоларни таҳлил қилиш, уларнинг сабабларини аниқлаш ва самарали ечимлар ишлаб чиқишдан иборат.

2. Материаллар ва методлар. Ушбу тадқиқот Қорақалпоғистон Республикасида қорамолчилик соҳасининг иқтисодий самарадорлигини баҳолаш, унинг ривожланишига тўсқинлик қилувчи асосий омилларни аниқлаш ва уларни бартараф этиш механизмларини ишлаб чиқиш мақсадида амалга оширилди. Тадқиқот объекти сифатида ҳудуддаги қорамолчиликка ихтисослашган фермер ва деҳқон хўжаликлари, мавжуд яйлов ресурслари ҳамда озуқа базаси тизими танлаб олинди. Таҳлил жараёнида 2018–2025 йиллар давомида шаклланган статистик маълумотлар, фермер хўжалиklarининг молиявий ҳисоботлари ва озуқа таҳлил лабораторияларидан олинган натижалар комплекс равишда ўрганилди.

Тадқиқотда, аввало, ҳудудий статистик маълумотлар таҳлил қилинди. Жумладан, 2024 йил ҳолатига кўра Қорақалпоғистон Республикасида қорамоллар сони тахминан 950 минг бошни ташкил этгани, яйлов майдонлари эса 6,5 миллион гектарга тенг эканлиги аниқланди. Бироқ ушбу яйловларнинг 55–60 фоизи турли даражада деградацияга учраган бўлиб, бу ҳолат табиий озуқа базасининг кескин қисқаришига сабаб бўлаётгани қайд этилди. Шу билан бирга, умумий озуқа таъминотида 35–40 фоизлик танқислик мавжудлиги аниқланди, бу эса қорамолчилик маҳсулдорлигига бевосита салбий таъсир кўрсатмоқда.

Фермер хўжалиklarининг иқтисодий ҳолатини баҳолаш мақсадида 30 та қорамолчиликка ихтисослашган хўжалик танлаб олинди. Ушбу хўжалиklarда қорамоллар сони ўртача 50 тадан 300 бошгача бўлиб, ер майдонлари 10 гектардан 50 гектаргача ўзгариб туради. Таҳлил жараёнида ҳар бир хўжалик бўйича озуқа харажатлари, меҳнат сарфи, ветеринария хизматлари учун ажратиладиган маблағлар, маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми ва умумий даромад кўрсаткичлари ўрганилди. Натижаларга кўра, анъанавий қорамолчилик тизимида 1 тонна озуқа харажати ўртача 160–180 АҚШ долларини ташкил этаётган бўлса, инновацион ёндашувлар жорий этилган ҳолларда бу кўрсаткич 80–100 АҚШ долларигача камайиши мумкинлиги аниқланди.

Шу билан бирга, озуқа базасининг сифат кўрсаткичларини баҳолаш мақсадида галофит ва анъанавий озуқа ўсимликлари бўйича лаборатория таҳлиллари амалга оширилди. Тадқиқот давомида жами 1350 та намуна таҳлил қилиниб, уларнинг кимёвий таркиби, хусусан протеин миқдори, энергия қиймати ва минерал таркиби ўрганилди. Натижаларга кўра, айрим галофит ўсимликлар, жумладан Atriplex турлари протеин миқдори бўйича 12–18% кўрсаткичга эга эканлиги аниқланди, бу эса уларни арзон ва юқори самарали озуқа манбаи сифатида қўллаш имкониятини кўрсатади.

Тадқиқот жараёнида иқтисодий таҳлилнинг бир нечта асосий усуллари қўлланилди. Хусусан, анъанавий ва инновацион қорамолчилик тизимларини солиштириш орқали иқтисодий солиштирма таҳлил амалга оширилди. Бу таҳлил натижаларига кўра, анъанавий тизимда 1 гектар яйловдан 3–4 тонна маҳсулот олинаётган бўлса, инновацион ёндашувлар асосида бу кўрсаткич 10–15 тонна/га гача ошиши мумкинлиги аниқланди, яъни маҳсулдорлик 2,5–3 баробарга ўсиши кузатилди.

Шунингдек, харажат-фойда таҳлили қўлланилиб, ҳар бир фермер хўжалиги бўйича иқтисодий самарадорлик кўрсаткичлари ҳисоблаб чиқилди. Масалан, ўртача фермер хўжалигида йиллик даромад 150,000–210,000 АҚШ долларини ташкил этса, соф фойда 60,000–95,000 АҚШ доллари атрофида бўлиши аниқланди. Бу эса инновацион ёндашувлар жорий қилинганда қорамолчиликнинг юқори даромадли тармоққа айланишини кўрсатади.

Тадқиқотда иқтисодий моделлаштириш усули ҳам қўлланилиб, қорамолчиликни ривожлантиришнинг уч хил сценарийси — анъанавий, ярим интенсив ва интенсив моделлар таҳлил қилинди. Моделлаштириш натижалари шуни кўрсатдики, интенсив ёндашувда маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми 2–3 баробарга ошиши ва озуқа танқислиги 30% гача камайиши мумкин. Бу эса ресурслардан самарали фойдаланиш имкониятларини кенгайтиради.

Самарадорликни баҳолаш жараёнида озуқа сарфига нисбатан маҳсулот чиқими, меҳнат унумдорлиги ва фойда даражаси каби кўрсаткичлар ҳисобга олинди. Натижаларга кўра, инновацион қорамолчилик моделларида умумий самарадорлик анъанавий тизимларга нисбатан 35–50% га юқори эканлиги аниқланди. Шу билан бирга, қорамоллар ўлим даражаси 25–30% дан 10–15% гача камайиши, сув сарфи эса 25–30% га қисқариши мумкинлиги исботланди.

Шуни таъкидлаш лозимки, тадқиқот натижалари айрим чекловларга эга. Хусусан, маълумотлар асосан танланган фермер хўжаликлари мисолида олинган бўлиб, бозор нархларининг ўзгарувчанлиги ва иқлим омилларининг динамикаси ҳисоб-китобларга таъсир кўрсатиши мумкин. Бироқ қўлланилган усуллар ва кўп манбали маълумотлар тадқиқот натижаларининг ишончлилигини таъминлайди.

Умуман олганда, мазкур тадқиқотда қўлланилган материаллар ва методлар қорамолчилик соҳасидаги иқтисодий қийинчиликларни чуқур таҳлил қилиш ва уларни бартараф этиш бўйича илмий асосланган хулосалар чиқариш имконини берди.

3. Натижалар (Results). Қорақалпоғистон Республикасида қорамолчилик соҳасининг иқтисодий ҳолати чуқур таҳлил қилинганда, ушбу тармоқнинг аҳамияти юқори бўлишига қарамасдан, унинг самарадорлик кўрсаткичлари ҳануз паст даражада сақланиб қолаётгани аниқланди. Тадқиқот натижалари

қорамолчиликдаги асосий муаммолар озуқа танқислиги, яйловлар деградацияси, юқори харажатлар ва паст маҳсулдорлик билан боғлиқ эканлигини кўрсатди.

Қорамолчиликнинг ҳозирги иқтисодий ҳолати

2024 йил ҳолатига кўра, Қорақалпоғистон Республикасида қорамоллар умумий сони тахминан 950 минг бошни ташкил этади. Ушбу қорамолларнинг катта қисми деҳқон ва кичик фермер хўжаликларида сақланади, бу эса тармоқнинг майда товар ишлаб чиқариш характериға эға эканлигини кўрсатади. Яйлов майдонлари 6,5 миллион гектарни ташкил этгани ҳолда, уларнинг 55–60 фоизи деградацияға учраган бўлиб, бу ҳолат қорамолларни табиий озуқа билан таъминлаш имкониятларини кескин чеклаб қўйган.

1-жадвал. Қорамолчиликнинг асосий иқтисодий кўрсаткичлари (2024)

Кўрсаткич	Қиймат
Қорамоллар сони	~950,000 бош
Яйлов майдони	~6.5 млн га
Деградацияланган яйлов	55–60%
Озуқа танқислиги	35–40%
Ўртача маҳсулдорлик	3–4 т/га
Рентабеллик	15–20%

Ушбу маълумотлардан кўришиб турибдики, қорамолчиликдаги асосий муаммо — озуқа базасининг етарли эмаслиги ва унинг паст сифатидир. Яйловларнинг деградацияси натижасида чорва учун табиий озуқа ҳажми камайган, бу эса қўшимча озуқа сотиб олишға мажбур қилади ва харажатларни оширади.

Иқтисодий йўқотишлар таҳлили

Қорамолчиликдаги иқтисодий самарасизликни баҳолаш мақсадида 100 гектар яйлов мисолида таҳлил ўтказилди. Натижалар шуни кўрсатдики, анъанавий бошқарув тизимида 100 гектардан 350 тонна маҳсулот олинаётган бўлса, илмий асосланган инновацион ёндашувлар орқали бу кўрсаткични 1000 тоннаға етказиш мумкин.

2-жадвал. 100 гектар яйловда иқтисодий самарадорлик

Кўрсаткич	Анъанавий	Инновацион
Ҳосил (тонна)	350	1000
Даромад (USD)	122,500	350,000
Фарқ	—	+227,500

Бу ерда ҳар гектарга тўғри келадиган йўқотиш тахминан 2,275 АҚШ долларини ташкил этади. Агар бу кўрсаткични умумий яйлов майдонига нисбатан ҳисобласак, республика миқёсидаги иқтисодий йўқотишлар жуда катта эканлиги аён бўлади.

Озуқа харажатлари таҳлили

Қорамолчиликда озуқа харажатлари умумий харажатларнинг 60–70% ни ташкил этади. Тадқиқот натижаларига кўра:

3-жадвал. Озуқа харажатлари солиштирмаси

Кўрсаткич	Анъанавий	Инновацион
Озуқа нархи (USD/тонна)	160–180	80–100
Йиллик озуқа харажати	60,000 USD	30,000 USD
Камайиш	—	40–50%

Галофит ўсимликлардан фойдаланиш орқали озуқа харажатларини деярли икки баробар камайтириш мумкинлиги аниқланди.

Қорамолчиликда маҳсулдорлик таҳлили

Маҳсулдорлик қорамолчилик иқтисодиётининг асосий кўрсаткичи ҳисобланади. Тадқиқот натижалари қуйидагиларни кўрсатди:

4-жадвал. Маҳсулдорлик солиштирмаси

Кўрсаткич	Анъанавий	Инновацион
Маҳсулдорлик (т/га)	3–4	10–15
Сут ҳосилдорлиги	паст	юқори
Оғирлик ўсиши	секин	тез

Бу натижалар инновацион технологиялар қўлланилганда маҳсулдорлик 2–3 баробарга ошишини тасдиқлайди.

5 гектарлик қорамолчилик ферма иқтисодий модели

Тадқиқот доирасида интенсив қорамолчилик модели асосида 5 гектарлик ферманинг иқтисодий самарадорлиги ҳисоблаб чиқилди.

5-жадвал. Инвестиция харажатлари

Йўналиш	Қиймат (USD)
Инфратузилма	25,000
Сув таъминоти	15,000
Озуқа базаси	20,000

Йўналиш	Қиймат (USD)
Қорамол сотиб олиш	40,000
Технология	10,000
Жами	110,000

6-жадвал. Йиллик иқтисодий натижалар

Кўрсаткич	Қиймат
Маҳсулот ҳажми	60 тонна
Нархи	\$3.5/кг
Даромад	\$210,000
Соф фойда	\$95,000

ROI таҳлили

Йил	Фойда	Жами
1-йил	95,000	95,000
2-йил	95,000	190,000

Қопланиш муддати: **1.2–1.5 йил**

Бу кўрсаткичлар қорамолчиликни тўғри ташкил этилганда юқори даромадли бизнесга айлантириш мумкинлигини кўрсатади.

Қорамолчиликда ресурслардан фойдаланиш самарадорлиги

Тадқиқот натижаларига кўра:

- озуқа самарадорлиги 40% га ошади
- сув сарфи 25–30% га камаяди
- ветеринария харажатлари камаяди
- ўлим даражаси 25–30% дан 10–15% гача тушади

Озуқа базасини диверсификация қилиш натижалари

Галофит ва анъанавий ўсимликлар комбинацияси энг самарали натижани берди:

7-жадвал. Озуқа турлари самарадорлиги

Ўсимлик	Самарадорлик
Атриплекс	юқори
Салсола	ўрта
Беда	юқори

Бу аралаш озуқа тизими қорамолларнинг озуқага бўлган эҳтиёжини 30–50% гача қоплаш имконини беради.

Натижалар бўйича умумий хулоса

Тадқиқот натижалари қуйидагиларни кўрсатди:

- қорамолчиликдаги асосий муаммо — озуқа танқислиги
- иқтисодий йўқотишлар катта ҳажмда
- инновацион технологиялар самарадорликни кескин оширади
- харажатлар 30–40% гача камаяди

Ушбу натижалар қорамолчилик соҳасини ислоҳ қилиш орқали уни юқори самарали ва барқарор тармоққа айлантириш мумкинлигини илмий асосда исботлайди.

4. Мунозара (Discussion). Олиб борилган тадқиқот натижалари Қорақалпоғистон Республикасида қорамолчилик соҳасининг ривожланишига тўсқинлик қилаётган иқтисодий ва ресурсга боғлиқ муаммолар тизимли характерга эга эканлигини кўрсатди. Айниқса, озуқа базасининг етарли эмаслиги, яйловлар деградацияси ва технологияларнинг кам жорий этилганлиги соҳадаги самарадорликнинг паст бўлишига асосий сабаб сифатида намоён бўлмоқда. Мазкур муаммолар ўзаро боғлиқ бўлиб, бири иккинчисини кучайтирувчи таъсирга эга.

Таҳлил натижалари шуни кўрсатдики, қорамолчиликда озуқа харажатлари умумий ишлаб чиқариш харажатларининг 60–70 фоизини ташкил этади. Бу эса озуқа базаси билан боғлиқ муаммоларни ҳал этмасдан туриб, соҳанинг иқтисодий самарадорлигини ошириш мумкин эмаслигини кўрсатади. Шу нуқтаи назардан, галофит ўсимликлардан фойдаланиш имкониятлари алоҳида аҳамият касб этади. Улар шўрланган ерларда ўсиши, кам сув талаб қилиши ва нисбатан арзонлиги билан ажралиб туради. Тадқиқот натижаларига кўра, галофитлар озуқанинг 30–50 фоизини алмаштириши мумкин, бу эса озуқа харажатларини сезиларли даражада камайтириш имконини беради.

Яйловлар деградацияси ҳам қорамолчилик ривожига жиддий таъсир кўрсатмоқда. Ротацион яйлов тизимини жорий қилиш орқали ер ресурсларидан самарали фойдаланиш, уларнинг қайта тикланишини таъминлаш ва маҳсулдорликни ошириш мумкинлиги аниқланди. Бу эса нафақат экологик барқарорликни таъминлайди, балки иқтисодий самарадорликни ҳам оширади.

Шу билан бирга, тадқиқот натижалари инновацион технологияларнинг аҳамиятини ҳам яққол кўрсатди. Хусусан, рақамли мониторинг, автоматлаштирилган озиқлантириш ва ветеринария хизматларини рақамлаштириш орқали қорамолларни парвариш қилиш жараёнини самарали бошқариш мумкин. Бу эса маҳсулдорликнинг ошиши, ўлим даражасининг камайиши ва харажатларнинг қисқаришига олиб келади.

Тадқиқотда олинган натижалар халқаро тадқиқотлар билан ҳам уйғунликда бўлиб, қурғоқчилик ва шўрланган ҳудудларда чорвачиликни ривожлантиришда ресурс тежамкор ва инновацион ёндашувларнинг устувор аҳамиятга эга эканлигини тасдиқлайди. Шу билан бирга, Қорақалпоғистон

шароитида маҳаллий ресурслардан фойдаланиш ва илмий асосланган технологияларни жорий қилиш алоҳида аҳамият касб этади.

Давлат сиёсати ва институционал қўллаб-қувватлаш механизмлари ҳам муҳим омиллардан бири ҳисобланади. Жумладан, озуқа етиштириш ва қайта ишлаш инфратузилмасини ривожлантириш, фермер хўжаликларини молиявий қўллаб-қувватлаш, илмий тадқиқотларни амалиётга жорий этиш ва кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш орқали соҳада ижобий ўзгаришларга эришиш мумкин.

Шундай қилиб, қорамолчилик соҳасидаги иқтисодий қийинчиликларни бартараф этиш комплекс ёндашувни талаб қилади. Яъни, озуқа базасини мустаҳкамлаш, яйловларни бошқариш, инновацион технологияларни жорий қилиш ва давлат томонидан қўллаб-қувватлаш механизмларини кучайтириш биргаликда амалга оширилиши лозим.

5. Хулоса (Conclusion)

Қорақалпоғистон Республикасида қорамолчилик соҳасини ривожлантириш иқтисодий ўсишни таъминлаш, аҳоли бандлигини ошириш ва озиқ-овқат хавфсизлигини мустаҳкамлашда муҳим стратегик аҳамиятга эга. Олиб борилган тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, ҳозирги кунда соҳада мавжуд бўлган иқтисодий қийинчиликлар асосан озуқа танқислиги, яйловлар деградацияси ва ресурслардан самарасиз фойдаланиш билан боғлиқ.

Аниқ ҳисоб-китобларга кўра, анъанавий қорамолчилик тизимида маҳсулдорлик паст (3–4 т/га), рентабеллик даражаси 15–20% атрофида бўлиб, бу кўрсаткичлар тармоқнинг иқтисодий жиҳатдан заифлигини кўрсатади. Бироқ инновацион ёндашувларни жорий қилиш орқали маҳсулдорликни 2–3 баробарга ошириш, рентабелликни 50–65% гача кўтариш ва инвестицияларнинг 1–2 йил ичида қопланишини таъминлаш мумкинлиги исботланди.

Тадқиқот натижаларига асосланиб, қорамолчиликни барқарор ривожлантириш учун қуйидаги асосий йўналишлар устувор деб баҳоланди: озуқа базасини маҳаллий ва инновацион ресурслар ҳисобидан мустаҳкамлаш, жумладан галофит ўсимликлардан кенг фойдаланиш; яйловларни ротацион бошқариш орқали деградация жараёнларини камайтириш; замонавий технологиялар ва рақамли бошқарув тизимларини жорий қилиш; ветеринария хизматлари ва лаборатория инфратузилмасини ривожлантириш; ҳамда инновацион лойиҳаларни давлат ва хусусий сектор ҳамкорлиги асосида қўллаб-қувватлаш.

Умуман олганда, қорамолчилик соҳасида илмий асосланган ёндашувларни жорий этиш, ресурслардан оқилона фойдаланиш ва инновацион ечимларни қўллаш орқали мазкур тармоқни юқори самарали ва барқарор иқтисодий тизимга

айлантириш мумкин. Бу эса Қорақалпоғистон Республикасида иқтисодий барқарорликни таъминлаш ва аҳоли фаровонлигини оширишга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. World Bank. *Climate-smart agriculture and livestock development in Central Asia*. – Washington, DC, 2023.
2. United Nations Development Programme (UNDP). *Enhancing resilience of rural communities in the Aral Sea region*. – Tashkent, 2022.
3. Toderich, K., Shuyskaya, E., Rajabov, T. et al. *Halophytes of the Aralkum saline desert and adjacent territories: adaptation and utilization*. – Springer, 2021.
4. Mirzabaev, A., Goedecke, J., Dubovyk, O. *Economics of land degradation in Central Asia*. – Bonn: ZEF, 2016.
5. Devendra, C. Sustainable livestock production systems in developing countries. – *Asian-Australasian Journal of Animal Sciences*, 2019.
6. Herrero, M., Thornton, P.K. Livestock and global change: emerging issues for sustainable development. – *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 2013.
7. Ernazarov, D. A. (2024). The Effect of 10% Blood Herb (Chistotel)(Chelidonii Herba) Ointment and 10% Aloe Extract Ointment on the Inflammation Process. In *International Congress on Biological, Physical And Chemical Studies (ITALY)* (Vol. 5, pp. 69-73).
8. Хакимов З., Уринов У., Саидова М., Нарманов О., Эрназаров Д., Ходжаева З., ... и Очилов Ю. (2025). Биоразнообразие насекомых в Узбекистане: от обширных степей до берегов Каспия – краеугольный камень евразийских экосистем. *Каспийский журнал экологических наук*, 23 (4), 1101-1105.
9. Рузимов, В. У., & Эрназаров, Д. А. (2025). ҚОРАМОЛЛАРГА МУЛТИВИТ+МИНЕРАЛЛАР ВА БОДИФОРС ПРЕПАРАТИ ҚЎЛЛАГАНДА УЛАР ҚОНИНИНГ МОРФОЛОГИК КЎРСАТКИЧЛАРИ. *Research Focus*, 4(11), 412-418.
10. Эрназаров Д.А. и Ниёзов Х.Б. (2025). QON CHO 'PI (CHELIDONIUM MAJUS) O 'SIMLIGINING DORIVORLIK XUSUSIYATLARI VA CHISTOTEL PREPARATINING QYONLAR TERISIGA FARMAKOTOXIKOLOGIK TA'SIRI. *Research Focus*, 4 (11), 354–358.
11. Ниязов Х., Эрназаров Д., Авезимбетов С., Реджепбаев Дж. С. и Шакилов У. (2025). Различные методы лечения искусственного гнойно-некротического процесса у кроликов. В *BIO Web of Conferences* (том 181, стр. 01007). ЭДП наук.
12. Шакилов У., Еримов С. и Октамов А. (2024). ГАСТРОФИЛЕЗ КЕСЕЛЛИГИ QOZ□AWTIWSHILARINA ANTIGELMINT DÁRI ÓNIMLERI TÁSIRI:

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14220032>. Международная научно-практическая конференция, 1(1), 84-88.

13. Даулетбаев, Н., и Шакилов, У. (2024). Изменения в постнатальном онтогенезе индек. *ResearchJet Journal of Analysis and Inventions*, 5 (4), 1-4.
14. Федотов, Д. Н., Комилжонов, С. К., & Кучинский, М. П. (2019). Структурно-функциональная характеристика яичников у крупного рогатого скота при применении витаминно-минерального препарата «Антимиопатик».
15. КОМИЛЖОНОВ, С. ВЕТЕРИНАРНАЯ МЕДИЦИНА В XXI ВЕКЕ: РОЛЬ БИОТЕХНОЛОГИЙ И ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ. Витебская государственная академия ветеринарной медицины, Витебск КОНФЕРЕНЦИЯ: ВЕТЕРИНАРНАЯ МЕДИЦИНА В XXI ВЕКЕ: РОЛЬ БИОТЕХНОЛОГИЙ И ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ Витебск-Самарканд, 30 января 2025 года Организаторы: Витебская государственная академия ветеринарной медицины, Витебск.
16. Досумбетович, А.С., и Кутлимуратович, С.А. Эффективные методы лечения скрытого хронического эндометрита у крупного рогатого скота в Каракалпакстане. *Академия Глоб*, 2 (05), 240-244.
17. Dauletbaev, N. P. (2024). MORPHOMETRIC CHARACTERISTICS OF LEG BONES AND MUSCLES DURING POSTNATAL ONTOGENY OF TURKEYS UNDER DIFFERENT NATURAL CONDITIONS LITERATURE. *DEVELOPMENT*.